

Mesežnikov, G. (ed.):

VOĽBY 2002.

**Analyza volebných programov
politických strán a hnutí**

Bratislava, Inštitút pre verejné otázky,
2002, 135 s.

Slovenské parlamentní volby v roce 2002 byly, podobně jako prakticky všechny předchozí volební soutěže od roku 1990, považovány za klíčové až osudové pro další směřování země. Před Slovenskem se po čtyřech letech Dzurindovy vlády otevírala šance na brzký vstup do NATO, kam Slovensko jako jediná země Visegrádské skupiny nevstoupilo v roce 1999, a v případě odstranění zbývajících překážek i do EU. Více či méně zdůrazňovanou podmínkou dovršení integračního úsilí Slovenska bylo, aby po volbách vznikla vláda složená z těch prointegračních subjektů, jejichž představitelé jsou pozitivně vnímáni reprezentanty západoevropských a severoamerických zemí.

Krátce před těmito „osudovými“ volbami vydal Inštitút pre verejné otázky (IVO) sborník mapující volební programy dvanácti politických subjektů (voleb se nakonec celkem zúčastnilo 27 uskupení), přičemž se jednalo o strany zastoupené v parlamentu, nebo o formace, u kterých se dal očekávat solidní zisk na základě výsledků výzkumů veřejného mínění. Ze stran splňujících tato kritéria nejsou uváděny pouze Hnutí za demokracii (HZD) a Pravá slovenská národní strana (PSNS), důvody jejich nezařazení se dozvídáme až v poslední kapitole na s. 132, kde je zmíněno, že programy těchto stran byly k dispozici až po uzávěrce příspěvku. Sborník obsahuje programy všech současných parlamentních stran, převážná většina ostatních zmíněných subjektů se pak umístila na předních příčkách mezi poraženými. Výjimku představují pouze Demokratická strana (DS), která krátce před volbami z volební soutěže odstoupila, a Ob-

čanská konzervativní strana (OKS), která ve volbách zcela propadla.

Na sborníku se podílelo 8 autorů, buď slovenských politologů, nebo odborníků věnujících se dané problematice (ekonomii, sociální politice, životnímu prostředí), kteří vypracovali 6 studií (kapitol, které jsou dále členěny na podkapitoly) věnovaných řešení šesti problematik v programech sledovaných stran. Autoři volili různý způsob popisu stran, ve třech studiích jsou jednotlivé stranické subjekty popisovány každý zvlášť a řazeny v abecedním pořadí, ve dvou autoři identifikovali několik základních problémů a posléze popisovali, jakým způsobem se k nim vyslovují jednotlivé strany, přičemž opět použili abecední řazení subjektů, v jednom případě jsou strany rozděleny do čtyř podskupin a posléze tyto podskupiny popisovány buď po jednotlivých stranách, nebo jako celek.

Autorem první kapitoly, věnované právnímu státu, demokracii a ústavnosti, je Grigorij Mesežnikov. Jeho příspěvek je rozdělen do čtrnácti podkapitol (úvod, popis 12 subjektů a závěrečné shrnutí). V úvodu autor konstatuje snížení významu této problematiky v programech stran ve srovnání s rokem 1998, což přičítá buď vyřešení části problémů spojených s touto tematikou, ze které vyplynula změna v pořadí programových priorit jednotlivých stran, nebo nedostatečným potenciálem některých stran pro koncepční zachycení této problematiky. Dle našeho názoru by ovšem bylo možné identifikovat i jiné příčiny, např. pokles zájmu občanů o tuto oblast, na který musely strany reagovat. Autorův styl při popisu programatiky jednotlivých subjektů je většinou neutrální a spíše informativní, po vytčení jednotlivých prvků v programu je každá podkapitola uzavírána krátkým shrnutím, ve kterém se poukazuje na konkrétní nedostatky v programu. Kritičtější autor komentuje postoje Hnutí za demokratické Slovensko – Lidové strany (HZDS – LS), kde cituje některá ostřejší prohlášení představitelů strany a posléze vysvětluje, co reálně znamenají

kritizované pojmy (např. strana mluví o speciálních orgánech zaměřených na pronásledování vnitřní opozice, autor připojuje poznámku, že se jedná o vyšetřování závažné trestné činnosti z let 1994–1998). S kritikou se také setkáváme u Komunistické strany Slovenska (KSS), u které je konstatováno, že v některých případech usiluje o to, co se již v praxi běžně realizuje, a požadavek strany na pluralitní zastoupení ve všech politických i nepolitických orgánech je dáván do souvislosti s obecně kritizovanou praxí politických nominací na funkce v různých oblastech veřejného života. Kritické vyznění má ještě také komentář k Slovenské národní straně (SNS) (rozpor mezi deklarovaným a činěným – strana se v programu hlásí k principu subsidiarity, dříve ale kritizovala návrhy na širší decentralizaci jako pokusy o destrukci slovenské státnosti), a Smeru (strana kritizuje časté absence poslanců, autor připomíná, že k častému absentským patřil právě předseda strany, dále je kritizována reforma volebního systému na většinový a návrh územního členění 3+1). Od kritického, ale přesto ne zjevně podjatého způsobu popisu programu se autor odchýlil pouze v závěru podkapitoly věnované Smeru, kde uvádí, že „většina ... návrhov smeruje k vytvorení komfortnejších podmienok na účinkovanie Smeru ... v mocenských orgánoch štátu“, aniž by uvedl konkrétní příklad. V závěrečném shrnutí posléze autor shrnuje názory stran na problematiku ústavního systému, voleb, ústředních orgánů a nižších úrovní státní správy, územní členění a justiční systém, přičemž uvádí, ve kterých oblastech by vzhledem k počtu a očekávané síle stran vystupujících s určitými požadavky mohlo dojít během volebního období ke změně. Nakonec rozděluje strany do 4 skupin podle kvantity a kvality (tj. zda jsou požadavky konkrétní, či spíše obecné) zachycení sledované problematiky v programech politických stran, přičemž ve většině kategorií se setkáváme jak se subjekty hodnocenými neutrálně, tak s kritizovanými.

Druhá kapitola, jejímž autorem je Matúš Korba, je zaměřena na zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku v programech jednotlivých stran. V úvodu autor pro každou z politik vymezuje tři klíčová témata a posléze popisuje, jaké představy mají strany k daným tématům. U každého subjektu je uvedeno velmi krátké, dvou až pětivěťové, shrnutí, které často uvádí jen velmi obecné a deklaratorní představy. Vzhledem k částečnému tematickému překrývání jednotlivých klíčových bodů se bohužel v některých medailonech objevují formulace velmi podobné těm, které již byly uváděny (např. v podkapitolách *Charakter ozbrojených síl SR a Profesionalizácia a modernizácia ozbrojených síl SR*). V závěru kapitoly je uvedeno souhrnné hodnocení, které se věnuje jednotlivým klíčovým bodům a hledá společné a rozdílné prvky. V něm je nejvíce problematickou závěrečná teze, autor identifikuje bez podrobnějšího vysvětlení rozdíl mezi pojetím národní bezpečnosti u HZDS-LS a KSS na jedné a ostatními subjekty na druhé straně, přičemž pokud se vrátíme ke shrnutí pojetí vnitřní bezpečnosti v závěru o dvě strany dříve, jsou zde zmiňovány teze HZDS-LS, Slovenské demokratické a křesťanské unie (SDKÚ) a KSS. Výrazné rozdíly ale lze identifikovat prakticky mezi všemi subjekty, mezi HZDS-LS a SDKÚ na jedné a KSS na druhé straně v konkrétnosti či abstraktnosti požadavků a mezi HZDS-LS a SDKÚ v identifikovaných problémech a navrhovaných řešeních. Ani přímo v podkapitole věnované vnitřní bezpečnosti není jasně poukázáno na zmíněný rozdíl. V tomto případě lze považovat zvolený způsob popisu za poněkud nešťastný, pravděpodobně nemuselo být identifikováno tolik klíčových bodů a místo uvádění stran v abecedním pořadí by se spíše hodilo jejich rozdělení do skupin podle deklarovaných požadavků.

Autory kapitoly 3. (členěné na úvod, 12 podkapitol věnovaných stranám a závěrečné shrnutí) věnované ekonomice, jsou Miroslav Beblavý a Andrej Salner. Jejich analýza je za-

měřena na potenciální problémy plynoucí z případné realizace volebních programů stran, především z hlediska jejich finanční realističnosti, všimají si také, zda jsou deklarované cíle v souladu se smluvními závazky Slovenska, a sledují navrhovaná řešení problému nezaměstnanosti, jestli strany navrhuji realistická řešení. Obecně lze konstatovat, že autoři u stran prosystémové pravice identifikovali značnou finanční nerealističnost návrhů (návrhy na značné snížení daní a současné snížení deficitu státního či veřejných rozpočtů bez identifikace dostatečných zdrojů ke kompenzaci nižších příjmů). Kritičtěji přistupovali k těm subjektům, jejichž konkrétní požadavky byly v rozporu s obecně deklarovanými zásadami. Autoři např. upozornili, že DS v obecné rovině deklaruje snižování státní podpory, ale když se vyslovuje k zemědělství, kam směřuje nejvíce dotaci v rámci podnikatelské sféry, o snižování nemluví, nebo že Křesťansko-demokratické hnutí (KDH) žádá rovnou daň, ale zároveň navrhuje řadu odpočitatelných položek, nebo že OKS na jednom místě požaduje zrušení instituce a na jiném s ní počítá. Autoři rovněž přihlíželi k reálným slovenským podmínkám (na to doplatila z pravicových stran OKS, jejíž program je chválen jako jasná vize, která je ale pravděpodobně nerealizovatelná ve slovenských podmínkách). Jako realistický je hodnocen pouze program SMK, autoři ale poukazují na jeho jasnou provázanost se zájmy lobby zemědělců z úrodných oblastí jižního Slovenska. U ostatních stran jsou identifikovány různé rozpory, často se především v závěrečném hodnocení stranického programu objevují zdůvodněné pochybnosti o realizovatelnosti návrhů (např. že k realizaci návrhů KSS nebudou v krátko- a střednědobém výhledu dostatečné prostředky ani v případě ideálního vývoje ekonomiky). Nejtvrději je hodnocen program SNS, který je nekompatibilní se smluvními závazky Slovenska a autoři také konstatují nemožnost růstu, který by byl potřebný k naplnění představy SNS. Závěrečné shrnutí de facto

opakuje konstatovanou finanční nerealističnost převážné většiny programů, v případě pravice propojení snižování příjmů bez zdrojů pro často vyšší výdaje, u levice zase další zatížení již tak schodkových veřejných rozpočtů.

Kapitola 4. (členěná na úvod, 3 podkapitoly věnované konkrétním problémům a závěr), jejímiž autorkami jsou Iveta a Eva Radičová, je věnována sociální politice. V úvodu je nejprve stručně a vzhledem ke komplikovanosti těchto systémů pro nezasevěčené přehledně popsán systém sociálního zabezpečení na Slovensku, poté následuje stručný výčet, kolik prostoru a ve kterých částech programu věnovaly strany této problematice. Výjimku představují programy HZDS-LS, KSS, SNS a především OKS, u kterých jsou zmíněny i obecně teze z jejich programů. Následující podkapitoly jsou věnovány sociálnímu pojištění, státní sociální podpoře a sociální pomoci. V první podkapitole nejsou návrhy stran nijak komentovány, ačkoliv řada požadavků je zcela vágnych s minimální výpovědní hodnotou o cílech a prostředcích k jejich dosažení. Nejpodrobněji je i zde zmiňována OKS. V podkapitole věnované sociální pomoci poněkud nešťastně působí věta: „„Novotvary“ politickej scény venujú týmto otázkám jednu vetu.“ Jejich znění působí do značné míry jako útok na některé politické subjekty, kromě toho mezi „novotvary“ není počítána OKS (ačkoliv se jedná o stejně nový subjekt jako většina ostatních „novotvarů“), která spolu se SNS věnuje problematice nejvíce prostoru. Kapitola končí závěrem, ve kterém je upozorněno na hlavní nedostatky programů (neujasněná terminologie, vágnost), přičemž by nebyla na škodu větší adresnost.

Autorem 5. kapitoly věnované národnostní politice je Miroslav Kusý. Jako jediný opustil abecední pořadí a dělí strany do čtyř skupin, kterým věnuje jednotlivé, příp. ještě dále dělené, podkapitoly. Nejprve popisuje strany parlamentní opozice (HZDS-LS a SNS), ke kterým je velmi kritický, národnostní politice

v letech jejich vlády otevřeně přičítá neúspěch Slovenska v dosavadních integračních procesech a kritický tón vrcholí tvrzením, že se strany ze svých chyb nepoučily. Autor jmenuje problémy, kterým se strany nevěnují, a také kritizuje jejich kroky z let 1998–2002, v samotném závěru pak napadá HZDS-ĽS za větu z počátku jeho programu („chceme pre blaho všetkých vytvárať verejný život“), kterou označuje za totalitní. Další podkapitola je věnována novým stranám, které jsou popisovány každá zvlášť. Z nich je chválena Sociálně-demokratická alternativa (SDA) za otevřenost, se kterou poukazuje na problém rasismu a potřebu jeho řešení, ke Smeru je autor kritický kvůli vyjádřením jeho představitelů, při popisu programu OKS jako jediný použil otevřenou ironii (čím menší strana, tím obsáhlejší program). Tvrdě autor odsoudil jedinou stranu zařazenou do skupiny tradiční mimoparlamentní opozice (KSS). Ta věnovala národnostní politice jedinou větu a v ní mj. zmínila, že odmítá narušení hranic Slovenska, což je srovnáváno s xenofobními vyjádřeními obvyklými u SNS v 90. letech. Zbylé subjekty jsou uvedeny v podkapitole věnované vládním stranám. Kusý lituje, že v roce 2002 vládní strany nevytvořily vlastní programovou koncepci. Výjimku představuje SMK, jejíž program je vzhledem k rozsahu a propracovanosti chválen, na druhé straně v závěrečném shrnutí jsou uváděny problémy, se kterými může být národnostní politika dle pojetí SMK brzy konfrontována.

Autorem poslední studie, věnované životnímu prostředí a trvale udržitelnému rozvoji, je Mikuláš Huba, který jako jediný věnoval samostatnou podkapitolu ostatním stranám (v této podkapitole je ale pouze zmíněno, že nejlépe propracovaný program má v této oblasti z ostatních stran Strana zelených na Slovensku). Způsob popisu jednotlivých stran (zmínění programových bodů majících vztah ke sledované problematice) je v některých případech značně eklektický až nepřehledný (pokud strana neměla ucelený program k této

problematice). Při hodnocení autor žádnou stranu nenapadá výrazněji než jinou, pouze pokud je její program vůči životnímu prostředí výrazněji citlivý (především se to týká HZDS-ĽS), uvádí data poukazující na rozpor mezi deklarovaným a činěným. Kapitulu uzavírá relativně rozsáhlé závěrečné shrnutí, ve kterém jsou uváděny společné body programů. Dosti prostoru autor věnuje konstatování skoro obecné absence ucelených programů ke sledované problematice, co jej vzhledem ke globálním trendům udivuje. Proti tomu lze ovšem snadno argumentovat obecnou absencí výraznějších projevů postmateriálního cleavage ve společnostech transformujících se zemi bývalého východního bloku.

Obecně lze označit za cennější části publikace studie, ve kterých se autoři neomezuji pouze na zmínění programových cílů jednotlivých stran, ale sledují jejich konkrétnost, realizovatelnost, hledají rozpory a nejasnosti a srovnávají deklarované cíle s chováním stran. Kniha může každopádně posloužit čtenářům ke snadnému získání dat o programatice slovenských politických stran, nabízí se možná ale otázka, zda by na sborník tohoto zaměření neměl navázat sborník srovnávající jednání stran (vládních i opozičních) s tím, co deklarovaly ve svých předvolebních programech.

Jakub Šedo

Ladislav Cabada, Michal Kubát a kol.

ÚVOD DO STUDIA POLITICKÉ VĚDY

Eurolex Bohemia, Praha 2002, 445 s.,
ISBN 80-86432-41-6

Recenzovaná publikace představuje zatím poslední z celé série úvodů do politologie, které se objevily na českém knižním trhu po roce 1989 (z těch rozšířenějších zmíníme alespoň práci autorských dvojic Křížkovský,